

## КРИТЕРІЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті висвітлюються проблеми професійної готовності майбутніх вихователів до організації експериментування з дошкільниками. Автор розглядає різнобічність підходів у дослідженні готовності до педагогічної діяльності та виділяє критерії готовності майбутніх вихователів до організації експериментування дітей старшого дошкільного віку.

**Ключові слова:** готовність, підготовка, експериментування, критерії.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки великого значення набуває професійна підготовка майбутніх вихователів у ВНЗ. У кінці XIX – початку XX століття з'явилося багато нових досліджень у галузі психології та педагогіки щодо організації педагогічного процесу в навчальних закладах, професійних та особистісних якостей педагога, що стало поштовхом до активного розгляду даної проблеми.

Проблеми професійної підготовки педагогів у різних аспектах досліджені в педагогічній літературі та дисертаційних дослідженнях. Окремими проблемами підготовки майбутнього педагога займалися О. Абдуліна, А. Алексюк (готовність до професійної діяльності), Ю. Бабанський (дидактична підготовка), Г. Беленька, А. Богуш, Т. Поніманська, (підготовка майбутніх вихователів), Н. Буринська, С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Мартиненко, О. Пехота, І. Підласий, В. Сластьонін, Л. Хоружа та багато інших науковців.

Готовність до діяльності як один з важливих складників підготовки фахівців, розглядається з різних позицій, наприклад: настановна (Д. Узнадзе), якість особистості (К. Платонов), особистісне утворення (Л. Кондрашова), особливий психічний стан (М. Дьяченко, Л. Кандибович), складне психічне утворення (О. Мороз) тощо.

Найважливішою функцією сучасного педагога є сприяння безперервній освіті дитини і створення засобами педагогічної діяльності умов для прояву самостійності, творчості, дослідницької активності, які найяскравіше проявляються у експериментуванні.

Щоб виховати людину з розвинутою дослідницькою активністю, самостійну і вольову, здатну самостійно пізнавати світ в процесі експериментування вихователю самому необхідно бути дослідником, творцем, новатором.

Державна Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" вимагає включати в освітній процес різні види дитячої діяльності, адекватні віку вихованців, в першу чергу, ті, в межах яких відбуваються важливі вікові новоутворення, і сприятливі для подальшого розвитку кожної маленької особистості в усіх сферах життєдіяльності. Такою діяльністю і є експериментування, що є основою будь-якого знання. Від педагогів вимагається вільне володіння широким арсеналом організаційних форм, засобів, методів і прийомів організації цієї діяльності дітей, що забезпечуються шляхом насичення цікавим змістом буття дітей спільно з дорослим у спеціально створеному розвивальному просторі.

Сучасні навчально-виховні програми педагогічних ВНЗ не передбачають спеціальної підготовки студентів до організації експериментування, в них йдеться лише про базові фахові знання. А це, у свою чергу, є підтвердженням того, що вибрана нами проблема не є повністю дослідженою і залишається бути актуальною і дотепер.

*Мета статті* полягає у виділенні критеріїв готовності майбутніх вихователів до організації експериментування старших дошкільників.

У психолого-педагогічній літературі зустрічаються поняття "підготовка" та "готовність". Аналізуючи погляди вчених на зазначені визначення, слід зауважити на потребі у їхньому розмежуванні. Одні науковці термін "підготовка" трактують як стан попереднього виконання чого-небудь, а термін "підготувати" як навчити, дати необхідні знання для будь-чого.

Доктор педагогічних наук Г. Троцько наводить декілька визначень різних науковців щодо поняття "готовності" [5]. На його думку, повніше визначення запропоновано Л.В. Григоренком, який під "професійною готовністю" розуміє сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які забезпечують результативність роботи викладача [5]. В словнику професійної освіти "професійної підготовка" визначається як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією; процес повідомлення учням відповідних знань і вмінь. На перший погляд здається, що різниці між зазначеними поняттями немає. Однак ми звертаємо увагу і в подальшому дослідженні будемо спиратися на те, що поняття "підготовка" тлумачиться як процес, а поняття "готовність" – як завершена дія, результат [3].

Отже, досліджуючи питання професійної підготовки фахівців до педагогічної діяльності (процесу), нами було з'ясовано, що готовність (результат) визначається як цілісна, відносно стійка, особистісна структура, що містить комплекс взаємопов'язаних мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних та операційно-діяльнісних детермінант неперервного професійного зростання педагога, які забезпечують оптимальну реалізацію набутих знань у професійній діяльності педагога.

Розглянемо декілька підходів до змісту досліджуваного поняття.

Вивчаючи рівень педагогічної майстерності педагогів, В. Сластьонін розглядає готовність як сукупність загально педагогічних умінь. Дослідник наголошує, що готовність до праці повинна містити в собі такі компоненти, як властивості й характеристики, які визначають професійно-педагогічну й пізнавальну спрямованість особистості педагога, вимоги до його психолого-педагогічної підготовки, обсяг і склад спеціальної підготовки, зміст методичної підготовки за фахом [4, с. 27].

К. Дурай-Новакова зазначає, що "готовність є складним структурним утворенням, ядро якого складає позитивне ставлення студентів до вчительської професії, достатньо стійкі мотиви педагогічної діяльності, наявність професійно значимих якостей особистості" [1, с. 55].

А. Ліненко, поділяючи думку К. Дурай-Новакової, вважає основними показниками готовності позитивне ставлення майбутніх педагогів до діяльності, навички й уміння практичного втілення набутих теоретичних знань. Готовність до педагогічної діяльності вона розглядає як "особливу якість особистості, яка характеризує вибірково (характеризується мотивами й потребами особистості), прогнозувальну активність (оптимізує результати підготовки) особистості на стадії її підготовки і включення до діяльності" [2, с. 31].

Отже, проаналізувавши різноманітність підходів до означеної проблеми, ми переконались у багатогранності її аспектів.

Слід відмітити, що відмінність у розумінні сутності готовності людини до діяльності пояснюється тим, на якому рівні автори розглядають проблему – функціональному (стан) чи особистісному (якість).

Однак вважаємо за доцільне звернути увагу на дослідження, які стосуються підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до окремих аспектів діяльності.

Наше дослідження стосується готовності майбутнього вихователя до організації експериментування з дітьми старшого дошкільного віку, що відрізняє його від інших робіт з підготовки фахівців дошкільної освіти. Відтак, маємо на меті розглянути поняття "експериментування" і виокремити критерії готовності вихователів до організації даного виду діяльності.

Слово "*експеримент*" походить від грецького слова "*experimentum*", що перекладається як "проба, дослід".

Як і більшість слів української мови, "експериментування" є багатозначним словом. Воно може виступати як метод навчання, якщо застосовується для передачі дітям нових знань, і як один з видів пізнавальної діяльності дітей.

Деякі аспекти організації експериментальної діяльності висвітлені у роботах Н. Лисенко, Л. Калужької. Теоретичні основи експериментування як методу висвітлені в роботах Г. Беленької, М. Под'якова, психологічні передумови експериментальної діяльності широко представлені в працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Д. Ельконіна, З. Істоміної, О. Леонтьєва, Г. Люблінської.

Вагомий внесок у питання організації експериментування в дошкільників належить А. Івановій, Н. Горопасі, Г. Беленькій, Н. Виноградовій, Н. Лисенко, Н. Кот, С. Кулачківській та С. Ладивір.

На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти експериментування претендує на роль провідної діяльності дошкільників. Згідно з базовою програмою розвитку дитини "Я у світі" воно є частиною організованої навчально-пізнавальної діяльності дітей і є цілеспрямованим двобічним процесом, в якому органічно поєднуються педагогічні впливи з активністю самих дітей у процесі пізнання світу. Оскільки організоване навчання дошкільників відбувається у проживанні спільної діяльності педагога з дітьми, то ця діяльність потребує керівництва, спрямування з боку дорослого, а саме: визначення цілей; прогнозування очікуваних результатів; мотивація пізнання; вибір змісту й окреслення його обсягів; створення розвивального середовища; надання навчально-пізнавальної діяльності позитивно-емоційного характеру; регулювання процесу пізнання і спрямування його на досягнення позитивних результатів; оцінювання індивідуальних досягнень дитини. Все це, у свою чергу, вимагає від вихователя високої професійної підготовки.

Під готовністю до організації дитячого експериментування ми розглядаємо особливий особистісний стан, який забезпечує високі результати педагогічної роботи й включає в себе сукупність знань, умінь, навичок, необхідних для організації праці дітей, професійну спрямованість психічних процесів, налаштованість до виконання педагогічних завдань та активність у їх виконанні, здатність бачити перспективи розвитку в роботі, прагнення до самовдосконалення та визначається позитивним ставленням до діяльності.

Ураховуючи те, що професійна готовність вихователя дошкільного навчального закладу становить сукупність педагогічних умінь і залежить значною мірою від спрямованості педагога, його професійних знань та здібностей, нами були визначені критерії готовності студентів до організації експериментування старших дошкільників: пізнавально-змістовий, когнітивний, мотиваційний, рефлексивно-оцінний, операційно-діяльнісний, креативний.

Показниками *пізнавально-змістового критерію* є: якість засвоєння професійних знань; міцність (довготривалість) знань – обсяг утримуваних у пам'яті елементів професійних знань; реальний рівень навченості студентів.

*Когнітивний критерій* об'єднує сукупність знань педагога про суть і специфіку організації експериментування дошкільників, а також комплекс умінь і навичок із застосування дитячого експериментування у структурі власної професійної діяльності. Цей компонент є результатом пізнавальної діяльності. Його характеризують обсяг знань (ширина, глибина, системність), стиль мислення, сформованість умінь і навичок педагога.

Рівень поінформованості педагога про дитяче експериментування визначають за обсягом його знань, які є необхідною умовою аналізу і вибору оптимальних способів розв'язання професійних проблем відповідно до бачення педагогом проблематики педагогічної інноватики, особистісних потреб та інтересів.

Виділення *мотиваційного критерію* пов'язано з необхідністю врахування мотивів студентів, які спонукають їх оволодівати основами майбутньої професійної діяльності, свідомо ставитися до навчально-професійної діяльності, проявляти пізнавальну активність. Мотиваційний критерій включає показники, що характеризують рівень сформованості пізнавальних мотивів, мотивів досягнення успіху та самовдосконалення.

Показниками *рефлексивно-оцінного критерію* є рівень самооцінки та домагань студентів, що мають тісні функціональні зв'язки та виступають психологічними регуляторами професійного становлення майбутніх фахівців. Рефлексивне мислення розглядають як одну з важливих умов усвідомлення, критичного аналізу і конструктивного вдосконалення власної діяльності. Здатність людини рефлексивно ставитися до себе і до своєї діяльності є результатом освоєння (інтеріоризації) нею соціальних відносин між людьми. На основі взаємодії з іншими людьми, прагнучи зрозуміти думки і дії іншого, людина виявляє здатність рефлексивно поставитися до себе.

*Операційно-діяльнісний* (або критерій професійної взаємодії) включає сукупність показників, що детермінують процес професійного самовизначення та ефективної взаємодії в системі "людина – людина": рівень сформованості комунікативних та організаційних здібностей, характер особистісної спрямованості, ступінь виразності емпатії як основи компетентності у спілкуванні.

Відповідно до визначених критеріїв з'ясовані показники та рівні (високий, середній, низький) готовності студентів до організації експериментування старших дошкільників.

*Високий рівень* передбачає наявність: внутрішніх мотивів, що породжуються професійною діяльністю, її суспільною користю, бажанням спілкуватися з дітьми, можливістю проявляти творчі здібності в цій сфері; свідомої активності; чітко усвідомленої, яскраво вираженої установки на цілеспрямоване здійснення розвитку дитини у процесі організації експериментування старших дошкільників; домінування демократичного стилю спілкування з дітьми; глибоких, усвідомлених знань психолого-педагогічних основ і методики формування експериментальних умінь у дошкільників; умінь доцільно добирати зміст дослідної діяльності у відповідності з віковими особливостями дітей, їх індивідуальними можливостями; знань і умінь, необхідних для формування експериментальних вмінь у практичній роботі з дошкільниками.

*Середній рівень* передбачає наявність: як внутрішньої, так і зовнішньої мотивації (мотиваторами часто виступають зовнішні позитивні стимули – отримання позитивної оцінки); позитивної установки на цілеспрямоване формування

пізнавальних вмінь і навичок у процесі організації експериментування дошкільників; переваги авторитарного стилю взаємодії з дітьми; достатніх знань у галузі психолого-педагогічних дисциплін і методики формування експериментальних умінь і навичок у дошкільників; достатньо сформованих умінь добирати зміст дослідницької діяльності відповідно до вікових особливостей дітей, їх індивідуальних можливостей; умінь успішно вирішувати типові педагогічні завдання, але утруднення в аналізі нестандартних педагогічних ситуацій і у виборі способів їх вирішення.

*Низький рівень* характеризується відсутністю професійно значущих мотивів; відсутністю вираженої установки на необхідність організації експериментування з дітьми; яскравою орієнтацією на ліберальний стиль спілкування з дітьми; недостатнім рівнем знань психолого-педагогічних і методики формування експериментальних умінь і навичок у дітей дошкільного віку; відсутністю умінь доцільно добирати зміст дослідницької діяльності відповідно до вікових особливостей дітей, їх індивідуальних можливостей; невмінням чітко визначити мету, завдання, способи організації дослідницької діяльності дітей (робота ведеться за зразком, без урахування конкретної ситуації та індивідуальних і вікових особливостей дітей).

Досягнення високого рівня готовності майбутніх вихователів до організації експериментування дітей старшого дошкільного віку можливе за умови поєднання та цілісного використання пізнавально-змістового, когнітивного, мотиваційного, рефлексивно-оцінного, операційно-діяльнісного та креативного критеріїв. Кожний із зазначених критеріїв є необхідним, але недостатнім для підготовки майбутнього фахівця.

Перспективи подальшої роботи полягають у перевірці доцільності запропонованих критеріїв готовності майбутніх вихователів до організації експериментування старших дошкільників. Дослідження в цьому напрямку планується проводити серед студентів, що навчаються за спеціальністю "Дошкільна освіта", та вихователів ДНЗ.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Дурай-Новакова К.М. Проблемы и задачи спецкурса "Профессиональная готовность студентов к педагогической деятельности" в системе подготовки учителей / К.М. Дурай-Новакова // Теория и практика высшего педагогического образования: сб. науч. тр. – М.: МГПИ, 1984. – С. 51–59.
2. Ліненко А.Ф. Готовність майбутніх вчителів до педагогічної діяльності / Ліненко А.Ф. // Педагогіка і психологія. – 1995. – №1. – С.125 – 132.
3. Професійна освіта: Словник: навч. посіб. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін. [За ред. Н.Г. Николо]. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
4. Слостенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию / В.А. Слостенин, Г.И. Чижикова. – М.: Академия, 2003. – 192 с.
5. Троцько Г.В. Теоретичні питання формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя / Г.В. Троцько // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002: Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Ч.1. – Харків: ОВС, 2002. – С. 200–209.

*Подано до редакції 22.06.11*